

Dintre mulțimea de teorii cosmologice ale sec.XX-XXI-lea mai menționăm pe următoarele: teoria inerției a lui D.Sciama, cele legate de constanta cosmologică elaborate de A.Eddington, P.Dirac și P.Jordan. Eddington sublinia faptul că fizica nu are acces în structura intimă a lucrurilor, fizica neștiind în mod direct despre ceea ce este timpul cosmic și devenirea universului, deoarece fizica se întoarce la natura metricii impuse aprioric realității universului. Dirac a fost preocupat de găsirea unei semnificații structurale a numerelor cosmice ce relaționează macrocosmosul cu microcosmosul. Jordan propune o teorie cosmologică în care formarea materiei *ex nihilo* devine un fenomen fizic. Mai sunt apoi modelele de univers izotrope și neomogene ale lui Godel.

Nu insistăm asupra detaliilor tehnice și nu credem că e esențială expunerea matematico-fizică a noilor cosmologii, ci mai importantă este noua orientare filosofică și epistemologică a acestor cosmologii. Noile cosmologii se distanțează de metodologia empiristă și pozitivistă, optând pentru o metodologie necarteziană. Un prim principiu al cosmologiilor dezvoltate în sec.XX-XXI-lea este cel al înlocuirii experienței observabile cu deducția axiomatică a unor modele matematice ce pleacă de la premisa legăturii observatorului cu universul și a legilor matematico-fizice cu realitatea deschisă. Cosmologia nu mai este extrapolarea unor legi fizice valabile într-o anumită porțiune a universului, ci devine știința primară a căreia filosofia trebuie să-i împrumute principiile sale.

Referințe bibliografice

1. David Bohm. *Plenitudinea lumii și ordinea ei*. București, 1995, p.28
2. Ibidem, p.50
3. Jacques Merleau Ponty. *Cosmologia secolului XX*. București, 1987, p.165

Problema raportului dintre filosofie și știință. Aspecte generale

Lozovanu Ecaterina,
conf.univ.,dr., U.T.M.

Problema majoră care n-a încetat de a obseda reflecția până în zilele noastre este convețuirea în aceeași cultură a unei științe exacte a lumii sensibile, știință ce s-a constituit în ultimele trei-patru secole, fără sprijinul filosofiei, ci mai degrabă împotriva ei, și a filosofiei de altă parte, care avea pentru sine prestigiul trecutului, adică al unei științe îndreptate spre zona nesensibilă, pe de altă parte. Baza de idei ce impune problema dată sunt un fenomen specific modern ce stă în legătură cu constituirea unei științe exacte a naturii, a unei științe în care conspiră experiența și rațiunea sub forma ei cea mai riguroasă, calculul matematic. Filosofia veche era, în această privință, aproblematică. Era de la sine înțeles,

pentru filosoful antic, că disciplina sa era nu numai o știință, dar chiar modelul oricărei științe, deoarece ea era totuna cu știința în genere, în care conviețuiau științele speciale, atâtea câte existau pe vremea aceea. Pe scurt filosofia era totul, era expresia efortului spre lumină și putere.

Pentru prima oară, filosofia sinonimă cu știința în genere devine problematică în epoca medievală, adică odată cu emanciparea din blocul filosofiei, nu a științelor speciale, ci a teologiei, alături de arte sau tehnici: dreptul și medicina. Teologia – la greci, știința a ceea ce era suprem în natură – devine știința supranaturii, a revelației care se impune ca o credință de nimic zdruncinată. Dumnezeu creștin nu mai e cauza supremă a „Naturii”, ci este expresia lumii suprafirești, care se revelează omului și devine obiect de credință fermă și apoi de știință superioară tuturor științelor speciale.. Problema simbiozei dintre teologie și filosofie e problema conviețuirii dintre revelație și rațiune, dintre supranatură și natură, problema care e obligatorie pentru orice sistem medieval și care, în cele din urmă, va ruina gândirea medievală. Ruina constă în aceea că filosofia medievală, după ce a pornit cu ferma convingere că domeniul revelației poate fi obiect de știință, încheie cu afirmația că acel domeniu e numai obiect de credință irațională.

Gândirea modernă, păstrând problema medievală, cu toate dificultățile ei, a înțelegerii dintre știință (filosofie) și teologie (credință), a adăugat una nouă: raportul dintre noua știință a naturii, specializată, plină de siguranță de sine, de o parte, și filosofia care pierde tradiționala încredere în chemarea și puterile ei, de altă parte.

Filosofia se simte copleșită de complexul inferiorității care o determină, spre a se salva, de a căuta sprijin la orice altă disciplină culturală. În primul rând, la cea mai înrudită cu sine, la aceea care făcuse parte integrantă din sine sub numele foarte cuprinzător de „fizică”, la noua știință experimentală și matematică a naturii. Așa începe procesul dramatic de fundare a filosofiei, când pe științele speciale – ca, mecanica și fizico-chimia, apoi biologia și sociologia sau etnografia și istoria -, când pe științele curat filosofice, cum sunt logica și morală. Apelul deznăjdut al filosofiei se adresează nu numai științei particulare, dar și disciplinelor nonteorice – religiei și chiar artei.

Prefacerea filosofiei într-un catehism de înțelepciune, într-un ghid al vieții practice, cu misiunea de a ne învăța să stăpânim pasiunile, să ne conducem în viață și să atingem fericirea posibilă, este o trăsătură – în parte îndreptățită – a cugetării europene. Spunem „în parte”, căci reducerea filosofiei *numai* la o călăuză morală rămâne o deviere de la rolul universal al gândirii filosofice, deviere ce decurge din aceeași slăbiciune și descurajare a ei.

Filosofia ca artă este o formulă mai nouă, de origine romantică. Antichitatea, mult mai artistică, n-a fost ispitită de a estetiza filosofia, de a face din contemplarea frumosului organul de revelație a Absolutului, a Revelației

superioare. Logosul antic era îndreptat spre contemplație, însă spre contemplația gândirii, spre *theoria*, nu spre *tehne sau poezie*, cu toate că nu lipsește un entuziasm estetic unora din filosofii greci, mai ales la Platon și, mai târziu, neoplatonicului Plotin, care a făcut apologia Frumuseții Absolute și a iubirii sau erosului îndreptat spre Frumos.

Sprinjirea filosofiei pe o știință specială sau pe toate la un loc a dus la ceea ce s-a numit scientism sau intelectualism, iar rezemarea ei pe religie, morală sau artă a alimentat direcția antiscentistă și aniintellectualistă. În rădăcinarea filosofiei în ceea ce nu este ea, în disciplinele teoretice speciale sau în cele ateoretice, are un rezultat paradoxal: mai există poate o filosofie, dar dispar filosofii, întrucât ei sunt înlocuiți cu oameni de știință, cu teologi, cu moralști, cu artiști și chiar cu oameni politici.

Problema raportului dintre științele speciale și filosofie pune în discuție ordinea ierarhică a celor două părți sau poziții teoretice. Trei sunt soluțiile posibile. *Prima soluție*, cea mai veche și persistentă propagă primatul filosofiei față de științe, acestea fiind numai diferențieri sau aplicări speciale ale filosofiei. *Cea de a doua soluție*, reprezentată de pozitivism, răstoarnă ierarhia, stabilind primatul științelor speciale, care s-au constituit rând pe rând independent de filosofie, dar dependente unele de altele. De aceea întâi se plasează științele pozitive, iar filosofia urmează fie ca sinteza acelora, fie ca prelungirea lor ipotetică sau metafizică. *A treia soluție* înlătură raportul ierarhic, așezându-le pe același plan, acordând filosofiei și științei egală îndreptățire. Acest ultim punct de vedere nu are o semnificație istorică, adică n-a fost îmbrățișat de o anumită doctrină. Primele două soluții au avut răsunet istoric, dar echivoc și fără profunzime.

Cea dintâi soluție este atacată de o obiecție care pare o propoziție evidentă: „nu se poate face filosofie fără științele speciale”, deci filosofia rămâne fatal tributară acestora. Propoziția citată are o falsă evidență, că filosofia posedă asupra realității cunoștințe specifice filosofice. O asemenea cunoștință specific filosofică despre unul din sectoarele realității era obținută prin speculație. „prin intuiții intelectuale”, „prin viziuni ale spiritului”, așa cum au fost cultivate de ceea ce romantismul german de la începutul secolului al XIX-lea numea *naturfilosofie*. În loc de o cunoștință a lucrurilor pe calea senzației ordonate, „filosofia naturii” prezintă o imagine a realității sensibile cu ajutorul unor noțiuni, care satisfăceau mai mult „nevoi interne”.

Pentru noi este de la sine înțeles că toate afirmațiile asupra realității, oricare ar fi sectorul acesteia, nu se poate face decât în numele unei științe și pe răspunderea omului de știință. Ținem însă a preciza, ca o piatră de hotar, că nu admitem că „a-fi-știință” este o modalitate unică sau univocă. Teoria științei de astăzi nu mai subânțelege de la sine că știința este numai știința exactă sau matematică. Mai mult, ea nu admite că „exact” se cheamă numai ceea ce se exprimă în simboluri

matematice. Suntem de acord cu spusele lui K.Jaspers că filosofia se înșală dacă râvnește să câștige prestigiu față de tribunalul științelor speciale printr-o egală exactitate.[1] „științele spiritului” sau „științele culturii” au o structură teoretică străină exactității matematice, dar totuși exactă, dacă ținem seama de complexitatea faptelor de ordin spiritual. Nu există un singur fel de a face cu succes știință.

A doua soluție istorică - ia punct de plecare primatul științelor speciale asupra filosofiei. Această poziție ia forma cea mai categorică sub numele de pozitivism, în secolul al XIX-lea la Auguste Comte. Funcția filosofiei, după pozitivism, constă în armonizarea sau „sinteza” științelor prin unificarea rezultatelor lor. Rămâne în această definiție a filosofiei o obscuritate: este „sinteza” o simplă aditie sau suma mecanică de rezultate obținute de fiecare știință separat sau este o adevărată sinteză, adică ceva nou, un plus, față de științele speciale?

Filosofia ca simplă sinteză de rezultate științifice este susținută de concepția absorbirii filosofiei în științele speciale. Iar această poziție alunecă într-o capcană. Dacă științele au luat asupra lor funcția filosofică, e adevărat și invers, anume că funcția științifică specială a fost absorbită de funcția filosofică, și astfel s-a ajuns la situația de la origine, la indistinctul dintre științe și filosofie.[2] Omogenizarea științelor și filosofiei nu e verificată de fapte. Dezvoltarea cugetării moderne până astăzi nu confirmă asimilarea filosofiei de către științele speciale, nu documentează dispariția filosofiei autonome, ci constată raporturi normale între cele două părți, cu excluderea oricărei tendințe de acaparare, oricărei veleități imperialiste. Nici filosofia nu se substituie științei speciale, cum râvnea speculativ *naturphilosophie*, nici științele nu se pot substitui filosofiei, cum propunea pozitivismul.

Ceea ce rămâne valabil din suprapunerea științelor și filosofiei, concepută fie în sensul vechi, ca o filosofie globală, fie în sensul modern, ca o multiplicitate de științe devenite autonome, este că știința și filosofia trebuie să se asemene, să aibă note identice, după cum au și note diferențiale. Nota comună este „unitatea cunoștinței”. [3]

Filosofia este o știință în sensul cel mai cuprinzător de întreprindere teoretică, fiindcă este o încercare de a *cunoaște ceea ce este*, nu ceea ce am dori sau ar trebui să fie, e o încercare de a cunoaște *existența, nu idealul*. [4] Nu ne înșelăm atunci când susținem, că știința ca atare se definește nu numai prin obiectul și prin rezultatele ei, ci și prin *intenția* sa generică, prin acel spirit care fixează metoda generică a științei. *Intenția* științei este una. Ea urmărește a expune ceea ce există, așa cum există, ea constă a prezenta lucrurile și determinările sale diferențiale, *cu toate garanțiile luate de îndoială sau critică pentru a evita eroarea*.

Dacă filosofia năzuiește de a expune *ceea ce există*, atunci ea este cu necesitate o știință. Ce fel de știință? Răspunsul ni-l dă obiectul ei. Orice știință

are ca punct de plecare un obiect. Orice știință stă sub legea obiectului diferențial. Care e dar obiectul propriu al filosofiei?

S-au încercat răspunsuri care ocolesc greutatea, fie pentru a nega existența obiectului, fie a pleda cauza unei filosofii iraționale. O primă eludare este a susține că filosofia nu are un obiect specific, ci este un aspect specific al obiectelor științifice. Răspunsul nu numai că lasă întrebarea intactă, dar suferă de o obscuritate: „aspect” nu este decât o expresie distinsă, dar diversionistă pentru obiect. Expresia este obscură, fiindcă nu se spune clar care-i acest „aspect”. O a doua eludare este a susține: scopul filosofiei nu este a cerceta vreun obiect oarecare, ci subiectul, conștiința, pentru care și prin care se „constituie” orice obiect. Poziția aceasta este obișnuită astăzi: ea constă într-o îngrădire a termenului de obiect numai la un singur fel de existență „subiectul” sau conștiința.

Există o ordine de probleme care nu sunt în atribuțiile științelor speciale: aceea a noțiunilor fundamentale, a conceptelor maxime, pe scurt, a principiilor, care nu au nimic misterios, ci sunt la îndemâna tuturor. „Marile probleme-spunea Fr.Nietzsche- se întâlnesc pe stradă”. [5] W.James avea dreptate să susțină că „filosofia e în același timp cea mai sublimă și cea mai banală din ocupațiile umane. Ea lucrează în colțurile și firidele cele mai mărunte și deschide cele mai vaste perspective”. [6] Filosofia nu oferă cunoștințe de lucruri sau de *existențe*, ci cunoștința *existenței*, a lucrurilor în genere- iată unica determinare care respectă științele speciale, singurele chemate a vorbi de *existențe*, de *lucruri*. Filosofia este îndreptată spre *liniile universale ale existențelor și lucrurilor*, deci spre *existență*. De aceea filosofia, prin alcătuirea ei, se rupe de orice particularitate, evadează din orice atmosferă îngustă, se ridică peste orice orizont mărginit pentru a gândi în sfera cea mai largă, pe care Cristian Wolff, o numea a „posibilului”. Filosofia are patosul universalului, fiindcă această comportare garantează onestitatea și independența intelectuală, cea lipsă de prejudecăți, prin care se recomandă în prima linie.

Așadar, filosofia este știința principiilor, prin care totalizăm cunoștința și fapta, de o parte, ajută științele speciale să-și sintetizeze rezultatele cele mai generale, de altă parte. Filosofia e o disciplină teoretică cu un obiect precis, *este știința principiilor prin care se totalizează cunoștința și acțiunea, iar științele speciale sunt ajutate să sintetizeze rezultatele lor generale*. Definiția asigură în același timp autonomia ambelor părți, dar și conlucrarea lor pe picior de egalitate.

Funcția filosofiei este de a integra, deci de a se instala în *Întreg* sau în *Totalitate*. În sfera ei se cuprinde întreaga cultură, de aceea filosofia nu tolerează subordonarea față de vreo știință specială sau față de toate și nici față de celelalte discipline ateoretice, ci a fost și va rămâne punctul de confluență, principiul de totalizare a formelor prin care se manifestă cele două funcții ale culturii: funcția de cunoaștere în cele două momente ale ei – știința specială și filosofia – și funcția de creație, de înfăptuire în sensul cel mai larg, de modelare a lumii și a

propriei noastre vieți. Manifestările acestor momente sunt numeroase, mergând de la tehnica materială până la cultul religios și trecând prin arta propriu - zisă, prin morală, politică, drept. Cele două funcții rezumă întreaga cultură și, ca atare, sunt solidare fără a se confunda: cunoașterea nu e creație sau acțiune, dar poate porni de la aceasta și se poate încorona cu ea, iar creația nu e cunoștință, dar se poate funda pe aceea sau o poate sugera.

Filosofia este – prin funcția ei teoretică – fundamentală sau principială. Ea este de la Aristotel o *philosophia prima*, adică, o „știință primă”. Această definiție are implicații hotărâtoare care impune filosofiei prerogativa *de a fi conștiința culturii întregi sau conștiința de sine a omului*.

Referințe bibliografice

1. Karl Jaspers. *Filosofia existențială*. București, 1978.
2. Mircea Florian. *Logică și epistemologie*. București, 1996.
3. Ibidem.
4. Mircea Florian. *Filosofie generală*. București, 1995.
5. Friedrich Nietzsche. *Amurgul idolilor*, Cluj-Napoca, 1991.
6. Willia James. *Pragmatismul*. București, 1986.

Modernizarea politică

Cartofeanu Manole,
doctor în filosofie

Teoria modernizării politice a fost fondată în anii 50-60 ai secolului XX, fiind bazată pe studiile efectuate în domeniul sociologiei la începutul aceluiași secol de către M.Weber și Em.Durkheim. Un aport deosebit la elaborarea teoriei modernizării l-au adus G.Almond, D.Powell prin lucrările sale „Politica comparată. Abordare din aspectul concepției dezvoltării” (1966); D.Apter „Politica modernizării” (1965); S.Lipset „Omul politic” (1960), S.Huntington „Ordinea politică a societății în schimbare” (1968), etc.

În evoluția sa, teoria modernizării a parcurs trei etape: anii 50-60, anii 60-70 și anii 80-90. Teoria modernizării „modelului anilor 50-60” se baza pe universalism. Dezvoltarea tuturor statelor și popoarelor era abordată ca un fenomen universal, ca ceva ce se desfășoară în aceeași direcție, cu aceleași etape și legități. Se recunoștea specificul național, a tradițiilor, dar că toate acestea au mai degrabă o importanță secundară. Se susținea, deasemenea, ideea că țările subdezvoltate puteau să ajungă la același nivel cu țările înaintașe prin eurocentrism și americanocentrism. Această teorie a fost pusă la încercare la început prin politica externă promovată de SUA în țările Americii Latine, iar ceva mai târziu și într-un șir de țări în curs de dezvoltare din Africa și Asia.